

ICHKI ISHLAR ORGANLARIDA 102-XIZMATI FAOLIYATINI TASHKIL ETISH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISHDA TASHKILIY-HUQUQIY MASALALAR, DOLZARBLILIK VA ISTIQBOLLARI

B.A.Artikov

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi dotsenti

Uzoqov Ma'rufjon Baxtiyor o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17685976>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-noyabr 2025 yil

Ma'qullandi: 15-noyabr 2025 yil

Nashr qilindi: 22-noyabr 2025 yil

KEYWORDS

102-xizmati, ichki ishlar organlari, tashkiliy-huquqiy masalalar, raqamlashtirish, xavfsizlik, takomillashtirish, milliy xavfsizlik strategiyasi, xalqaro tajriba

ABSTRACT

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlarida 102-xizmati faoliyatini tashkil etishni takomillashtirishning tashkiliy va huquqiy masalalarini chuqur tahlil qiladi. Mavzuning dolzarbligi, hozirgi kundagi muammolar, takomillashtirishning mohiyati, usullari, istiqbollari va amaliy takliflar batafsil yoritiladi. Maqola akademik uslubda yozilib, O'zbekiston Respublikasi normativ-huquqiy hujjatlari, statistik ma'lumotlar, ilmiy tadqiqotlar va xalqaro tajribalarga asoslanadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi – 102-xizmatining samaradorligini oshirish uchun ilmiy-amaliy yondashuvlarni ishlab chiqish, xalqaro standartlarga moslashtirish va xulosalar shaklida takliflar berishdan iborat. Maqola mavzuning ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy jihatlarini qamrab olgan holda, takomillashtirish jarayonining potentsial ta'sirini baholaydi.

O'zbekiston Respublikasi ichki ishlar organlari (IIO) mamlakatning milliy xavfsizlik tizimida markaziy o'rin egallaydi. 102-xizmati – fuqarolarga favqulodda vaziyatlarda tezkor yordam ko'rsatish uchun tashkil etilgan politsiya chaqiruv markazi bo'lib, uning samarali faoliyati jamiyatning huquqiy va ijtimoiy barqarorligiga bevosita ta'sir etadi. So'nggi yillarda urbanizatsiya jarayonlarining jadallashishi, texnologik rivojlanish va global xavfsizlik muammolari (masalan, pandemiyalar va kibertahdidlar) 102-xizmatining tashkiliy va huquqiy tizimini takomillashtirish zaruratini keltirib chiqardi. Ushbu jarayon nafaqat ichki ishlar organlarining faoliyatini optimallashtirish, balki fuqarolar hayot sifatini oshirish va milliy xavfsizlikni mustahkamlashga qaratilgan.

Jinoyatchilikning o'sishi va uning ta'siri. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi (IIV) ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda mamlakatda jami 132 298 ta jinoyat qayd etilgan bo'lib, bu 2023-yilga nisbatan 27,1% ga oshgan. Bunday o'sish 102-xizmatining tezkor javob berish qobiliyatini sinovdan o'tkazmoqda, chunki jinoyatlarning 59,4% i o'g'rilik va firibgarlik bilan bog'liq bo'lib, ularni oldini olishda chaqiruv markazining roli muhim. Texnologik talablar va raqamli transformatsiya.

Zamonaviy jamiyatda axborot texnologiyalarining rivojlanishi (masalan, 5G va AI) chaqiruv markazlarini yangi darajaga ko'tarishni talab etmoqda. O'zbekistonda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida huquq-tartibot tizimini raqamlashtirish jarayoni boshlangan, ammo 102-xizmatida hali ham analog usullar ustunlik qilmoqda. Fuqarolar ishonchi va ijtimoiy omillar. Xizmat sifati va tezkorligi fuqarolar ishonchiga ta'sir etadi. So'rovlar natijalariga ko'ra, fuqarolarning 40% dan ortig'i huquq-tartibot organlariga ishonchsizlik bildirgan, bu esa xizmatdan foydalanishni kamaytiradi. Xalqaro standartlar va majburiyatlar. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Yevropa xavfsizlik va huquqni muhofaza qilish bo'yicha tashkilotlar (YEXHT) talablari, shuningdek, 112 va 911 tizimlarining xalqaro tajribasi O'zbekistonni o'z tizimini takomillashtirishga undamoqda.

Chaqiruvlarga javob berishda kechikishlar: O'rtacha javob vaqti 5-10 daqiqa, bu xalqaro standartlardan (3 daqiqa) ortiq. Inson resurslari va moddiy-texnik ta'minotning yetishmasligi: Xodimlar soni va malakasi past, texnika eskirgan. Ma'lumotlar bazalarining integratsiyasi va axborot almashinuvidagi qiyinchiliklar: Turli vazirliklar (IIV, Favqulodda vaziyatlar vazirligi) o'rtasida ma'lumot almashinuvi yetarli emas. Fuqarolar bilan aloqa samaradorligining pastligi: Mobil ilovalar va onlayn platformalarning yo'qligi.

Ushbu muammolar O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Milliy xavfsizlik strategiyasida alohida ta'kidlangan bo'lib, 102-xizmatini takomillashtirish orqali huquq-tartibot tizimini mustahkamlash maqsad qilingan. Bundan tashqari, Prezident farmoni

PF-5005-son (2017-yil) ichki ishlar organlari faoliyatini takomillashtirishga oid chora-tadbirlarni belgilab bergan, ammo amaliyotda to'liq amalga oshirilmagan. Normativ tahlil. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Ichki ishlar organlari to'g'risida"gi Qonun (2021-yilgi tahrir), Prezident farmonlari (masalan, PF-5005 va PQ-3165013) va IIV buyruqlari (2022-yil 9-maydagi buyruq) tahlil qilindi. Statistik tahlil. Jinoyatchilik va xizmat samaradorligi bo'yicha rasmiy ma'lumotlar, jumladan, IIVning 2023-2024-yilgi hisobotlari va ochiq ma'lumotlar bazasi ishlatildi. Masalan, jinoyatlar statistikasi va chaqiruvlar soni bo'yicha tahlil. Qiyosiy tahlil. AQShning 911, Yevropaning 112 va boshqa mamlakatlarning (Buyuk Britaniya 111) chaqiruv markazlari tajribasi o'rganildi. Xalqaro standartlar (ETSI, EENA tavsiyalari) bilan solishtirildi.

Sintez va takliflar ishlab chiqish. Topilgan ma'lumotlar asosida takomillashtirish bo'yicha takliflar sintez qilindi, shu jumladan, ilmiy maqolalar va IIV tadqiqotlariga tayangan holda. Tadqiqotda empirik ma'lumotlar (statistika) va nazariy yondashuvlar (tizimli tahlil) birlashtirildi, bu esa mavzuni har tomonlama yoritishga imkon berdi. 102-xizmati faoliyatini takomillashtirishning mohiyati tizimning samaradorligini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va fuqarolar xavfsizligini ta'minlashdan iborat. Ushbu jarayon quyidagi asosiy yo'nalishlarni o'z ichiga oladi.

Tizimli optimallashtirish. Boshqaruv tuzilmasini soddalashtirish va resurslardan samarali foydalanish. Masalan, IIVning 2022-yilgi buyrug'i doirasida "102" xizmati faoliyatini takomillashtirishga doir tashkiliy chora-tadbirlar belgilangan, ammo amaliyotda qisman bajarilgan. Texnologik transformatsiya. Raqamli platformalar, sun'iy intellekt (AI) va geografik axborot tizimlari (GIS) integratsiyasi. 2023-yilda joriy etilgan "Raqamli politsiya" loyihasi doirasida 102-xizmati uchun chaqiruvlarni avtomatik geolokatsiya qiluvchi dasturiy ta'minot

ishlab chiqildi, bu esa javob berish vaqtini 20% ga qisqartirdi. Xalqaro tajribada, AQShning NG911 tizimi geospatial ma'lumotlardan foydalanib, chaqiruvlarni aniqroq yo'naltiradi.

Inson resurslarini rivojlantirish. Xodimlar malakasini oshirish va motivatsiya tizimini takomillashtirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 15-apreldagi farmoni ichki ishlar organlari uchun professional kadrlarni tayyorlashni takomillashtirishni nazarda tutadi. Mohiyat jihatdan, takomillashtirish fuqarolar markazli yondashuvga asoslanadi, ya'ni xizmatning shaffofligi va foydalanish qulayligini oshirish orqali jamiyatning huquqiy madaniyatini yuksaltirish. 102-xizmatining tashkiliy tuzilmasi markaziy apparat, viloyat va tuman bo'linmalari o'rtasida vertikal boshqaruvga asoslanadi. Hozirgi tuzilma markazlashganligi sababli kechikishlarga olib keladi.

Ushbu muammoni hal qilish uchun quyidagi chora-tadbirlar zarur. Decentralizatsiya. Viloyatlar darajasida mustaqil qaror qabul qilish vakolatlarini kengaytirish, bu xalqaro tajribada (Yevropa 112 tizimi) muvaffaqiyatli qo'llanilgan. Resurs taqsimoti. Byudjet mablag'larini samarali taqsimlash, masalan, zamonaviy transport vositalari va aloqa tizimlari uchun tenderlar tashkil etish. IIVning ochiq ma'lumotlar bazasida fuqarolar murojaatlari statistikasi (2024-yil: minglab murojaatlar) resurslar yetishmasligini ko'rsatmoqda.

Real vaqtda faoliyatni kuzatish uchun raqamli dashboardlar joriy etish, bu EENA tavsiyalariga mos keladi. Tashkiliy masalalar ichki ishlar organlari kadrlari bilan ishlashni tubdan takomillashtirishni ham o'z ichiga oladi, masalan, xodimlar rotatsiyasi va ishga qabul jarayonlarini optimallashtirish.

Shaxsiy ma'lumotlar himoyasi. Fuqarolar ma'lumotlarini saqlash va ishlatishda GDPR standartlariga moslashish, bu O'zbekistonning xalqaro majburiyatlariga mos keladi. Mas'uliyat mexanizmlari. Xodimlar xatolari uchun intizomiy va ma'muriy javobgarlikni aniqlashtirish, shuningdek, fuqarolarni hamkorlikka jalb etish qoidalari. Huquqiy masalalar yagona tezkor boshqaruv markazlarining faoliyatini tashkiliy-huquqiy asoslarini o'rganishni ham talab etadi, masalan, ilmiy tadqiqotlarda ta'kidlanganidek. Bugungi kundagi ahamiyati 102-xizmatining takomillashtirilishi quyidagi jihatlarda muhim ahamiyatga ega:

Ijtimoiy barqarorlik. Fuqarolar ishonchining oshishi orqali huquqiy madaniyatni rivojlantirish, shuningdek, pandemiya vaqtida (COVID-19) xalqaro tavsiyalarga muvofiq.

Xalqaro imidj. BMT va YEXHT talablariga moslashish, shuningdek, O'zbekistonning uyushgan jinoyatchilikka qarshi birinchi milliy strategiyasini ishlab chiqish. Bugungi kunda, raqamli transformatsiya va global tahdidlar davrida, ushbu xizmat milliy xavfsizlikning asosiy elementi hisoblanadi.

AI asosidagi chaqiruv tahlili tizimlari (masalan, ovozli identifikatsiya), ETSI standartlariga muvofiq. Mobil ilovalar orqali fuqarolar bilan integratsiya, bu NG911 tajribasida muvaffaqiyatli. Xodimlar malakasini oshirish uchun doimiy treninglar va universitet kurslari. KPI (asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari) tizimini joriy etish, IIV buyruqlariga asosan. Huquqiy islohot, monitoring va baholash. Elektron hujjatlashuv tizimini joriy etish va qonunlarga o'zgartirishlar kiritish. Boshqa vazirliklar bilan hamkorlik shartnomalarini kengaytirish, masalan, sog'liqni saqlash va favqulodda vaziyatlar. Fuqarolar feedback tizimini joriy etish va real vaqtda ma'lumotlarni tahlil qiluvchi platformalar, EENA 112 tavsiyalariga muvofiq. Ushbu usullar kompleks ravishda qo'llanilganda, xizmat samaradorligi 30-50% ga oshishi mumkin, xalqaro hisobotlarga ko'ra. Takomillashtirish istiqbollari 102-xizmatining kelajakdagi rivojlanish istiqbollari quyidagilarni o'z ichiga oladi.

To'liq raqamlashtirish. 2030-yilga qadar IoT (Internet of Things) va 5G texnologiyalari integratsiyasi, bu chaqiruvlarni avtomatik ishlov berishni ta'minlaydi. Xalqaro hamkorlik. AQShning 911 va Yevropaning 112 xizmatlari bilan tajriba almashish, shuningdek, BMT strategiyalariga moslashish.

Samaradorlikning oshishi. AI texnologiyalari orqali jinoyatlarning oldini olish darajasini oshirish, masalan, prediktiv tahlil orqali.

Ijtimoiy ta'sir. Fuqarolar ta'limi orqali xizmatdan foydalanish darajasini oshirish va korrupsiyaga qarshi chora-tadbirlarni kuchaytirish. Istiqbolda, ushbu xizmat smart-shaharlarning asosiy qismi bo'ladi, bu O'zbekistonning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-oktabrdagi PF-6319-sonli Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi faoliyatiga oid qonun va qarorlar to'plami. – T.: "Huquq", 2022.
3. Jo'rayev A. "Huquqni muhofaza qiluvchi organlarda boshqaruv tizimi". – Toshkent, 2019.
4. Xo'jayev B. "Nazoratning institutsional asoslari". – T.: Akademnashr, 2020.
5. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi: O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganligining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza / Postda. – 2016. – № 50.
6. Ichki ishlar organlarida boshqaruv va axborot-tahlil faoliyati asoslari: Darslik / I. Ismailov, D.S.Muxamadaliyev, E.U. Azizov; mas'ul muharrir B.A. Matlyubov. – T.: O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2019.
7. Yuldashev I. Ichki ishlar organlarida tuziladigan xizmat hujjatlari va ularning tasnifi //Наука и инновации в системе образования. – 2025. – Т. 4. – №. 2. – С. 110-115.